

YAPTIRIMLAR ALTINDA OTORİTER DAYANIKLILIK: İRAN'DA DEVLET KAPASİTESİNİN YENİDEN YAPILANDIRILMASI VE UYARLANABİLİR YÖNETİŞİM

Oğuzhan MANİOĞLU¹

Öz: Bu çalışma, uluslararası yaptırımların otoriter rejimler üzerindeki etkisini İran örneği üzerinden inceleyerek, yaptırımların yalnızca devlet kapasitesini zayıflatan araçlar olmadığını; aynı zamanda onu yeniden yapılandıran bir işlev gördüğünü ileri sürmektedir. Çalışma, yaptırımların ekonomik merkezleşme, paralel kurumsal yapıların genişlemesi ve yönetişimin güvencileştirilmesi gibi süreçler üzerinden devletin kurumsal mimarisini dönüştürdüğünü savunmaktadır. Nitel vaka analizi yönteminin benimsendiği araştırmada, İran'da özellikle ABD yaptırımları sonrasında devletin ekonomik kaynaklar üzerindeki kontrolünün arttığı, Devrim Muhafızları gibi yarı resmî aktörlerin güç kazandığı ve güvenlik eksenli yönetişim anlayışının derinleştiği tespit edilmiştir. Bulgular, yaptırımların hedeflenen siyasal dönüşümü üretmek yerine, rejim dayanıklılığını ve adaptasyon kapasitesini güçlendirebildiğini göstermektedir. Bu yönüyle çalışma, yaptırımların etkilerinin yalnızca ekonomik göstergeler üzerinden değil, siyasal ve kurumsal dönüşüm süreçleri üzerinden değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Uluslararası Yaptırımlar, Otoriter Rejimler, Devlet Kapasitesi, Kurumsal Yeniden Yapılanma, Otoriter Dayanıklılık.*

Article Category: International Relations

Date of Submission: 03.05.2026

Date of Acceptance: 17.05.2026

DOI: [10.5281/zenodo.20647086](https://doi.org/10.5281/zenodo.20647086)

¹ Araştırma Görevlisi Dr., İstanbul Kent Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi.

Email: oguzhan.manioglu@kent.edu.tr.

ORCID: [0009-0003-5203-653](https://orcid.org/0009-0003-5203-653).

**AUTHORITARIAN RESILIENCE UNDER SANCTIONS:
THE RECONSTRUCTION OF STATE CAPACITY AND ADAPTIVE GOVERNANCE
IN IRAN**

Abstract: This study examines the impact of international sanctions on authoritarian regimes through the case of Iran, arguing that sanctions function not only as instruments that weaken state capacity but also as mechanisms that restructure it. The study contends that sanctions transform the institutional architecture of the state through processes such as economic centralization, the expansion of parallel institutional structures, and the securitization of governance. Adopting a qualitative case study methodology, the research finds that, particularly following United States sanctions, the Iranian state increased its control over economic resources, semi-official actors such as the Islamic Revolutionary Guard Corps gained greater influence, and a security-oriented understanding of governance deepened. The findings demonstrate that sanctions, rather than producing the intended political transformation, can strengthen regime resilience and adaptive capacity. In this respect, the study highlights the need to evaluate the effects of sanctions not only through economic indicators but also through processes of political and institutional transformation.

Keywords: *International Sanctions, Authoritarian Regimes, State Capacity, Institutional Restructuring, Authoritarian Resilience.*

Giriş

Ekonomik yaptırımlar, günümüz uluslararası ilişkilerinde zorlayıcı diplomasinin en yaygın ve kurumsallaşmış araçlarından biri haline gelmiştir. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde askeri müdahalenin maliyetinin artması ve uluslararası normatif çerçevelerin dönüşmesi, yaptırımları devlet davranışını değiştirmeye yönelik “*düşük maliyetli*” ancak etkili bir alternatif olarak öne çıkarmıştır. Bu araçların yaygın kullanımı, uzun süreli ekonomik baskının hedef devletin üretim kapasitesini aşındıracağı, mali kaynaklarını daraltacağı ve toplumsal refahı düşürerek iç istikrarsızlık yaratacağı varsayımına dayanmaktadır. Bu çerçevede yaptırımların nihai amacının, ekonomik gerileme üzerinden siyasal çözülmeyi tetiklemek olduğu kabul edilmektedir. Dolayısıyla hâkim yaklaşım, ekonomik baskı ile rejim kırılabilirliği ve siyasal dönüşüm arasında doğrusal bir nedensellik ilişkisi kurmaktadır.²

Ancak son yıllarda artan ampirik bulgular, bu doğrusal ve indirgemeci varsayımın önemli sınırlılıklar taşıdığını göstermektedir. Özellikle otoriter rejimler bağlamında yapılan çalışmalar, yaptırımların beklenen siyasal sonuçları üretmekte sıklıkla başarısız olduğunu ortaya koymaktadır.³ Bu durum, yaptırımların yalnızca ekonomik maliyetler üzerinden analiz edilmesinin yetersiz kaldığını ve siyasal-kurumsal dinamiklerin dikkate alınması gerektiğini göstermektedir. Nitekim birçok vakada yaptırımlar, rejim çöküşünü hızlandırmak yerine, rejimlerin kendilerini yeniden organize ettikleri ve iktidar yapılarını tahkim ettikleri süreçlerle birlikte ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda yaptırımların etkileri, yalnızca ekonomik performans göstergeleri üzerinden değil; devlet kapasitesi, kurumsal yapı ve iktidar ilişkileri çerçevesinde değerlendirilmelidir.

İran örneği, bu kuramsal ve ampirik çelişkinin en belirgin biçimde gözlemlenebildiği vakalardan biri olarak öne çıkmaktadır. Uzun yıllara yayılan ve enerji, finans ve ticaret gibi ekonominin stratejik sektörlerini hedef alan kapsamlı yaptırım rejimlerine rağmen İran siyasal sistemi dikkat çekici bir süreklilik sergilemiş, hatta belirli dönemlerde kurumsal dayanıklılığını artırmıştır. Bu durum, yaptırımların etkilerine ilişkin geleneksel beklentilerin yeniden gözden geçirilmesini zorunlu kılmaktadır. İran vakası, yaptırımların yalnızca zayıflatıcı değil, aynı zamanda dönüştürücü etkiler yaratabileceğini gösteren önemli bir analitik zemin sunmaktadır.

² Gary Clyde Hufbauer & Jeffrey John Schott & Kimberly Ann Elliott & Barbara Oegg (2007), *Economic Sanctions Reconsidered*, Washington, D.C.: Peterson Institute for International Economics.

³ Robert Anthony Pape (1997), “Why Economic Sanctions Do Not Work”, *International Security*, 22(2), ss. 90–136; Daniel Wellesley Drezner (2011), “Sanctions Sometimes Smart: Targeted Sanctions in Theory and Practice”, *International Studies Review*, 13(1), ss. 96–108.

Bu makale, söz konusu paradoksu açıklamak üzere alternatif bir analitik çerçeve geliştirmeyi amaçlamaktadır. Çalışma, yaptırımların statik bir devlet yapısı üzerinde işleyen dışsal kısıtlamalar olarak ele alınmasının yetersiz olduğunu ileri sürmektedir. Bunun yerine yaptırımlar, devletin iç örgütlenmesini yeniden şekillendiren ve kurumsal adaptasyon süreçlerini tetikleyen yapısal baskılar olarak kavramsallaştırılmaktadır. Bu yaklaşım, devlet kapasitesini sabit bir özellik olarak değil, dışsal şoklara karşı yeniden biçimlenebilen dinamik bir süreç olarak ele almaktadır. Böylece yaptırımlar, yalnızca ekonomik kaynakları daraltan bir araç olmaktan çıkarak, devletin kurumsal mimarisini yeniden düzenleyen bir dönüşüm mekanizması olarak değerlendirilmektedir.

Bu çerçevede çalışmanın temel araştırma sorusu, *“Uluslararası yaptırımlar İran’da devlet kapasitesini yalnızca zayıflatan bir araç mı olmuş, yoksa devletin kurumsal yapısını yeniden şekillendiren bir dönüşüm mekanizması mı üretmiştir?”* şeklinde formüle edilmektedir.

Makalenin temel argümanı, uluslararası yaptırımların İran’da devlet kapasitesinin yeniden yapılandırılması sürecini tetiklediği ve bu süreçte İran siyasal sisteminin kurumsal yapısını rejim dayanıklılığını artıracak biçimde yeniden organize ettiğidir. Bu yeniden yapılandırma yalnızca teknik veya ekonomik bir uyum süreci değil; aynı zamanda siyasal iktidarın yeniden dağıtıldığı, karar alma mekanizmalarının yeniden tanımlandığı ve devlet-toplum ilişkilerinin yeniden şekillendiği çok katmanlı bir dönüşüm alanına işaret etmektedir. İran örneğinde bu süreç; paralel kurumsal yapıların güç kazanması, ekonomik otoritenin daha merkezî bir niteliğe yönelmesi ve yönetim pratiklerinin giderek güvenlik eksenli bir çerçevede yeniden tanımlanması üzerinden somutlaşmaktadır.

Bu doğrultuda çalışma, yaptırımların etkilerini yalnızca “başarı” ya da “başarısızlık” ikiliği üzerinden değerlendiren yaklaşımların ötesine geçmeyi hedeflemektedir. Bunun yerine, yaptırımların hedef devletlerde nasıl bir kurumsal yeniden yapılanma süreci başlattığını ve bu sürecin rejim dayanıklılığı üzerindeki etkilerini analiz etmektedir. Böyle bir perspektif, yaptırımların sonuçlarını daha geniş bir analitik çerçevede değerlendirmeye olanak tanımakta ve uluslararası politika araçlarının beklenmeyen sonuçlarını anlamaya katkı sunmaktadır.

1. Yaptırımlar, Otoriter Dayanıklılık ve Analitik Boşluklar

Ekonomik yaptırımlara ilişkin geleneksel literatür, büyük ölçüde maliyet yükleme ve davranış değişikliği varsayımlarına dayanmaktadır. Bu çerçevede yaptırımlar, hedef devletlerin politika tercihlerini değiştirmeye yönelik rasyonel araçlar olarak ele alınmakta; uyumsuzluğun ekonomik ve siyasal maliyetlerini artırarak karar alıcıları alternatif politikalara yönlendirmesi

beklenmektedir. Bu yaklaşım, uluslararası ilişkilerde rasyonel aktör modeline dayanmakta ve devletlerin artan ekonomik baskı karşısında maliyet-fayda hesaplarını yeniden değerlendirerek geri adım atacağı varsayımını içermektedir. Erken dönem ampirik çalışmalar da bu doğrultuda, yaptırımların politika tavizleri, müzakere süreçlerine geri dönüş veya rejim değişimi gibi ölçülebilir çıktılar üzerinden değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmüş ve belirli koşullar altında yaptırımların etkili olabileceği sonucuna varmıştır.⁴ Bu bağlamda yaptırımlar, özellikle çok taraflı uygulandıklarında ve hedef ekonominin kırılgan olduğu durumlarda, dış politika araçları arasında işlevsel bir seçenek olarak konumlandırılmıştır.

Ancak daha sonraki çalışmalar, bu görece iyimser ve doğrusal yaklaşımı önemli ölçüde sorgulamaktadır. Pape, yaptırımların büyük ölçekli siyasal hedeflere ulaşmada nadiren başarılı olduğunu ileri sürerek, literatürdeki başarı oranlarının metodolojik sorunlar nedeniyle abartıldığını savunmaktadır. Benzer şekilde, Drezner uluslararası sistemin karmaşıklaşması ve hedef devletlerin alternatif ekonomik ve diplomatik ağlara erişim imkânlarının artmasıyla birlikte yaptırımların zorlayıcı kapasitesinin sınırlı kaldığını vurgulamaktadır. Bu eleştiriler, yaptırımların yalnızca ekonomik baskı üretmekle kalmadığını, aynı zamanda hedef devletlerin bu baskıya karşı geliştirdiği stratejik tepkilerin de analize dâhil edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Nitekim daha yeni çalışmalar, yaptırımların istenmeyen ve çoğu zaman ters yönde sonuçlar doğurabileceğine işaret etmektedir. Bu bağlamda yaptırımların, elit koalisyonlarını güçlendirme, kaynak dağıtımını daha dar bir çevrede yoğunlaştırma ve ekonomik maliyetleri geniş toplum kesimlerine yayma yoluyla otoriter rejimlerin dayanıklılığını artırabildiği gösterilmektedir.

Bu gelişmelere paralel olarak otoriter dayanıklılık literatürü, demokratik olmayan rejimlerin yalnızca baskı ve kontrol mekanizmalarıyla değil, aynı zamanda uyum sağlama ve yeniden yapılanma kapasiteleriyle de varlıklarını sürdürdüklerine dikkat çekmektedir. Nathan, otoriter sistemlerin kurumsal esneklik, elit dolaşımı ve yönetim kapasitesi sayesinde dışsal ve içsel şokları absorbe edebildiğini ileri sürmektedir. Bu perspektif, otoriter rejimleri statik ve kırılgan yapılar olarak gören yaklaşımlara karşı, onların dinamik ve öğrenebilen sistemler olduğunu vurgulamaktadır. Benzer şekilde, Levitsky ve Way otoriter yönetimlerin sürdürülebilirliğinde örgütsel kapasite, devlet aygıtının bütünlüğü ve elit uyumunun belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çalışmalar, rejimlerin yalnızca baskı araçlarına dayanmadığını; aynı zamanda

⁴ Gary Clyde Hufbauer & Jeffrey John Schott & Kimberly Ann Elliott & Barbara Oegg (2007), *Economic Sanctions Reconsidered*.

kurumsal düzenlemeler, kaynak tahsisi ve siyasal koalisyon yönetimi yoluyla istikrar üretebildiklerini göstermektedir.

Bununla birlikte, yaptırımlar literatürü ile otoriter dayanıklılık literatürü arasında önemli bir kesişim eksikliği olduğu görülmektedir. Her iki alan da kendi içinde gelişmiş olmakla birlikte, yaptırımların otoriter rejimlerin iç kurumsal yapıları üzerindeki dönüştürücü etkilerini sistematik biçimde ele alan çalışmalar sınırlı kalmaktadır. Literatürün büyük bölümü yaptırımları dışsal şoklar olarak kavramsallaştırmakta ve bu şokların ekonomik çıktıları veya siyasal sonuçları üzerine odaklanmaktadır. Ancak bu yaklaşım, yaptırımların devletin iç örgütlenmesini, kurumsal hiyerarşisini ve güç dağılımını nasıl yeniden şekillendirdiğini yeterince açıklayamamaktadır. Rejimlerin yaptırımlara uyum sağladığı genel olarak kabul edilse de, bu uyumun hangi kurumsal mekanizmalar aracılığıyla gerçekleştiği ve devlet kapasitesinin hangi boyutlarını dönüştürdüğü çoğu zaman analizin dışında bırakılmaktadır.

Bu noktada ortaya çıkan analitik boşluk, yaptırımların yalnızca sonuçları üzerinden değil, süreçleri üzerinden de incelenmesini gerektirmektedir. Başka bir ifadeyle, yaptırımların “başarılı” ya da “başarısız” olup olmadığı sorusunun ötesine geçilerek, bu araçların hedef devletlerde nasıl bir kurumsal yeniden yapılanma süreci başlattığı sorusu merkeze alınmalıdır. Bu makale, söz konusu boşluğu doldurmayı amaçlayarak yaptırımları yalnızca dışsal baskı unsurları olarak değil, aynı zamanda içsel kurumsal dönüşümün itici güçleri olarak ele almaktadır. Bu yaklaşım, devlet kapasitesinin sabit bir özellik olmadığı; aksine dışsal baskılar altında yeniden dağıtılan, yeniden örgütlenen ve yeniden tanımlanan bir süreç olduğu varsayımına dayanmaktadır. Böylece çalışma, yaptırımların otoriter rejimlerde nasıl bir kurumsal adaptasyon ve yeniden yapılandırma dinamiği yarattığını analiz ederek, literatürdeki parçalı yaklaşımlar arasında bütüncül bir köprü kurmayı hedeflemektedir.

2. Devlet Kapasitesinin Yeniden Yapılandırılması: Teorik Çerçeve

Devlet kapasitesi literatürü, devletin politika üretme, bu politikaları etkili biçimde uygulama, kaynakları seferber etme ve toplumsal düzeni sürdürme yeteneğine odaklanan geniş bir kuramsal tartışmayı içermektedir.⁵ Bu yaklaşım çerçevesinde devlet kapasitesi çoğu zaman bürokratik etkinlik, kurumsal bütünlük ve kaynak mobilizasyonu gibi ölçütler üzerinden değerlendirilmekte ve belirli bir tarihsel dönemde görece istikrarlı bir özellik olarak ele

⁵ Michael Mann (1984), “The Autonomous Power of the State”, *European Journal of Sociology*, 25(2), ss. 185–213; Joel Samuel Migdal (1988), *Strong Societies and Weak States: State-Society Relations and State Capabilities in the Third World*, Princeton: Princeton University Press.

alınmaktadır. Ancak bu statik yaklaşım, özellikle yoğun ve süreklilik arz eden dışsal baskı koşullarında yetersiz kalmaktadır. Zira yaptırımlar gibi uzun vadeli ve çok boyutlu baskı mekanizmaları, devletin yalnızca performans düzeyini değil, aynı zamanda kurumsal yapısını ve işleyiş mantığını da dönüştürmektedir. Bu nedenle devlet kapasitesinin sabit bir nitelik olarak değil, değişen koşullara bağlı olarak yeniden şekillenen dinamik bir süreç olarak kavramsallaştırılması gerekmektedir.

Bu çalışmada önerilen “*devlet kapasitesinin yeniden yapılandırılması*” kavramı, söz konusu dönüşümü analitik olarak yakalamayı amaçlamaktadır. Bu yaklaşım, kapasitenin niceliksel olarak artıp azalmasından ziyade, devlet aygıtı içerisindeki farklı kurumsal alanlar arasında nasıl yeniden dağıtıldığını ve hangi aktörler lehine yeniden örgütlendiğini incelemektedir. Dolayısıyla burada temel mesele, devlet kapasitesinin “*ne kadar*” olduğu değil, “*nasıl*” ve “*kim tarafından*” kullanıldığıdır. Bu perspektif, yaptırımların yalnızca kısıtlayıcı etkilerine odaklanan yaklaşımlardan ayrılarak, bu baskıların devlet içinde yeni güç merkezleri, yeni koordinasyon biçimleri ve yeni yönetim pratikleri ürettiğini ileri sürmektedir.

Yaptırım ortamlarında devlet kapasitesinin yeniden yapılandırılması süreci, birbirini tamamlayan ve çoğu zaman eşzamanlı işleyen üç temel dinamik etrafında şekillenmektedir. Bu dinamikler, devletin ekonomik, kurumsal ve siyasal boyutlarda nasıl dönüştüğünü açıklamak açısından analitik bir çerçeve sunmaktadır.

İlk olarak, küresel piyasalara erişimin kısıtlanması ekonomik merkezileşmeyi teşvik eden bir etki yaratmaktadır. Uluslararası ticaret kanallarının daralması, finansal akışların sınırlandırılması ve dış yatırım olanaklarının azalması, devletin ekonomik faaliyetler üzerindeki doğrudan kontrolünü artırmasına yol açmaktadır. Bu süreçte devlet, stratejik sektörleri daha sıkı denetim altına almakta ve sınırlı kaynakları seçici biçimde dağıtarak ekonomik ilişkileri siyasal sadakatle ilişkilendirmektedir. Böylece ekonomik erişim, yalnızca piyasa mekanizmalarıyla değil, aynı zamanda siyasal bağlılık ve rejimle uyum üzerinden belirlenir hale gelmektedir. Bu durum, ekonomik alanın siyasal kontrolün bir uzantısı olarak yeniden yapılandırılmasına ve devletin dağıtım kapasitesi üzerinden rejim dayanıklılığını pekiştirmesine imkân tanımaktadır.⁶ Aynı zamanda bu merkezileşme, alternatif ekonomik aktörlerin sistem dışına itilmesine ve ekonomik rekabetin dar bir elit çevre içinde yoğunlaşmasına neden olmaktadır.

⁶ Mohammad Reza Farzanegan (2013), “Effects of International Financial and Energy Sanctions on Iran’s Informal Economy”, *The World Economy*, 36(10), ss. 1221–1243.

İkinci olarak, yaptırımlar paralel kurumsal yapıların genişlemesini teşvik etmektedir. Resmî bürokratik mekanizmaların uluslararası baskı altında işlevselliğinin azalması, devletin alternatif ve çoğu zaman yarı resmî yapılar üzerinden faaliyet göstermesine yol açmaktadır. Bu paralel yapılar hem ekonomik hem de idari alanlarda esneklik sağlayarak yaptırımların yarattığı kısıtları aşma işlevi görmektedir. İran örneğinde Devrim Muhafızları Ordusu'nun (Islamic Revolutionary Guard Corps-IRGC) giderek genişleyen ekonomik ve siyasi rolü, bu sürecin en somut göstergelerinden biridir.⁷

1979 Devrimi sonrasında rejimin korunması amacıyla kurulan Devrim Muhafızları, zaman içerisinde yalnızca askerî ve güvenlik alanında faaliyet gösteren bir yapı olmaktan çıkmış; enerji, altyapı, inşaat, lojistik, telekomünikasyon, finans ve dış ticaret gibi stratejik sektörlerde etkili bir ekonomik aktöre dönüşmüştür. Özellikle yaptırımların ağırlaştığı dönemlerde İran yönetimi, uluslararası finansal denetim mekanizmalarına daha az bağımlı olan bu yapıları ekonomik faaliyetlerin sürdürülmesinde kritik araçlar olarak değerlendirmiştir. Bu bağlamda Devrim Muhafızları'na bağlı şirketler ve vakıf ağları, yaptırımları aşmaya yönelik alternatif ticaret kanallarının oluşturulmasında ve stratejik sektörlerin devamlılığının sağlanmasında merkezi bir rol üstlenmiştir.

Bu durum, çalışmanın teorik çerçevesi açısından yaptırımların yalnızca ekonomik daralma yaratan dışsal baskılar olmadığını; aynı zamanda devletin kurumsal örgütlenmesini yeniden şekillendiren bir dönüşüm mekanizması olarak işlediğini göstermektedir. İran örneğinde devlet kapasitesi, klasik bürokratik yapılardan ziyade formel ve enformel alanların kesişiminde faaliyet gösteren hibrit kurumsal ağlar üzerinden yeniden örgütlenmiştir. Ancak bu süreç, devletin operasyonel esnekliğini artırırken aynı zamanda kurumsal şeffaflığın azalmasına, ekonomik gücün belirli aktörlerde yoğunlaşmasına ve hesap verebilirlik mekanizmalarının zayıflamasına da yol açmıştır.

Üçüncü olarak, yaptırımlar yönetişimin güvenlikleştirilmesi sürecini hızlandırmaktadır. Dış ekonomik baskılar, siyasi elitler tarafından çoğu zaman ulusal egemenliğe yönelik varoluşsal bir tehdit olarak çerçevelendirilmekte ve bu söylem üzerinden iç politikada daha sert kontrol mekanizmaları meşrulaştırılmaktadır. Bu süreç, güvenlik kurumlarının siyasi karar alma süreçlerindeki ağırlığını artırmakta ve sivil alanın daralmasına neden olmaktadır.

⁷ Ali Alfoneh (2013), *Iran Unveiled: How the Revolutionary Guards Is Transforming Iran from Theocracy into Military Dictatorship*, Washington, D.C.: AEI Press.

Güvenlikleştirme, yalnızca söylemsel bir strateji değil; aynı zamanda kurumsal kaynakların yeniden tahsis edilmesini ve zorlayıcı kapasitenin güçlendirilmesini içeren yapısal bir dönüşüme işaret etmektedir.⁸ Bu bağlamda yaptırımlar, muhalefetin sınırlandırılması, ifade alanının daraltılması ve toplumsal kontrol mekanizmalarının güçlendirilmesi gibi sonuçlar doğurarak rejimin kriz yönetimi kapasitesini artırmaktadır.

Bu üç dinamik birlikte değerlendirildiğinde, yaptırımların İran'da devlet kapasitesi üzerinde tek yönlü bir zayıflatıcı etki yaratmadığı; aksine kapasitenin farklı boyutlarda yeniden dağıtılmasına yol açtığı görülmektedir. İlk olarak ekonomik merkezileşme süreci, özellikle enerji gelirleri, döviz yönetimi ve stratejik ithalat mekanizmalarının daha yoğun biçimde devlet kontrolüne alınmasıyla belirginleşmiştir. Yaptırımların yarattığı ekonomik baskı karşısında İran yönetimi, kaynak dağıtımını daha merkezî bir yapıda organize ederek ekonomik karar alma süreçlerini dar bir yönetici elit çevresinde yoğunlaştırmıştır.

İkinci olarak, paralel kurumsal genişleme Devrim Muhafızları ve ona bağlı ekonomik ağların yaptırım koşullarında daha etkin hale gelmesiyle somutlaşmıştır. Resmî ekonomik kanalların uluslararası yaptırımlarla sınırlandırılması, yarı resmî ticaret ağları, vakıf yapıları ve güvenlik bağlantılı ekonomik aktörlerin önemini artırmıştır. Böylece devlet kapasitesi, yalnızca klasik bürokratik kurumlar üzerinden değil; formel ve enformel yapılar arasında kurulan hibrit ilişkiler aracılığıyla yeniden örgütlenmiştir.

Üçüncü olarak, güvenlikleştirme dinamiği, yaptırımların yalnızca ekonomik bir tehdit değil, aynı zamanda rejimin varlığına yönelik dışsal bir müdahale biçiminde sunulmasıyla güç kazanmıştır. İran siyasal söyleminde yaptırımlar, Batı kaynaklı sistematik bir baskı ve rejim değişikliği girişimi olarak çerçevelendirilmiş; bu durum güvenlik bürokrasisinin karar alma süreçlerindeki ağırlığını artırmıştır. Böylece ekonomik kriz yönetimi giderek ulusal güvenlik paradigması içerisinde ele alınmaya başlanmıştır.

Bu süreçler birlikte değerlendirildiğinde, yaptırımların hedeflenen siyasal dönüşümü üretmekte neden sıklıkla başarısız olduğu daha açık hale gelmektedir. İran örneği, yaptırımların yalnızca ekonomik maliyet yaratan araçlar olmadığını; aynı zamanda istemeden de olsa rejim dayanıklılığını güçlendiren kurumsal yeniden yapılanma süreçlerini tetikleyebildiğini göstermektedir. Dolayısıyla bu teorik çerçeve, yaptırımların etkilerini değerlendirmede statik

⁸ Barry Buzan & Ole Wæver & Jaap de Wilde (1998), *Security: A New Framework for Analysis*, London: Lynne Rienner Publishers.

ve sonuç odaklı yaklaşımlar yerine, süreç temelli ve kurumsal dönüşümü merkeze alan bir analitik perspektif önermektedir.

3. Yaptırımlar Altında İran: Kurumsal Dönüşüm ve Rejim Uyumu

İran, yaptırımlar ile devlet kapasitesinin yeniden yapılandırılması arasındaki ilişkiyi incelemek açısından son derece açıklayıcı ve analitik olarak zengin bir örnek sunmaktadır. Yaptırımların yoğunlaşmasından önce İran'ın siyasal sistemi, klasik bürokratik kurumlar ile devrim sonrası ortaya çıkan ideolojik ve örgütsel yapıların bir arada bulunduğu hibrit bir karakter taşımaktaydı.⁹ Bu yapı içerisinde devlet kapasitesi, yalnızca formel bürokrasi üzerinden değil, aynı zamanda devrimci kurumlar, yarı resmî ağlar ve ideolojik bağlılık ilişkileri aracılığıyla üretilmekteydi.¹⁰ Petrol gelirleri ise bu çok katmanlı yapının sürdürülebilirliğinde merkezi bir rol oynayarak devlete yüksek düzeyde ekonomik özerklik sağlamış, aynı zamanda geniş çaplı himaye ağlarının finansmanına imkân tanımıştır. Bu durum, devletin toplumsal rızayı dağıtım mekanizmaları üzerinden üretmesine olanak sağlayan bir ekonomik-siyasal denge yaratmıştır.

Ancak finans ve enerji sektörlerini hedef alan kapsamlı yaptırımlar, bu dengeyi ciddi biçimde sarsmış ve İran ekonomisinin küresel sistemle olan bağlarını önemli ölçüde zayıflatmıştır. Petrol ihracatına getirilen kısıtlamalar, finansal işlemlerin uluslararası sistemden dışlanması ve teknoloji transferinin sınırlandırılması, devletin geleneksel gelir kaynaklarını daraltarak ekonomik yönetim modelinde yapısal bir kriz yaratmıştır. Bununla birlikte İran devleti, bu dışsal baskıyı pasif biçimde karşılamak yerine, çok katmanlı uyum stratejileri geliştirerek yeni bir denge kurma yoluna gitmiştir. Bu stratejiler arasında ticaret ortaklıklarının coğrafi olarak çeşitlendirilmesi, bölgesel ekonomik ağlara yönelim, yerli üretim kapasitesinin artırılması ve alternatif finansal mekanizmaların geliştirilmesi yer almaktadır. Bu süreç, kısa vadeli kriz yönetiminin ötesine geçerek ekonomik yönetişimin yapısal bir dönüşümüne zemin hazırlamıştır.

Bu dönüşümün en belirgin unsurlarından biri, paralel kurumsal yapıların giderek artan rolüdür. Özellikle Devrim Muhafızları'nın ekonomik ve idari alanlardaki yükselişi, devlet kapasitesinin yeniden dağılımını anlamak açısından kritik bir örnek teşkil etmektedir. Başlangıçta ağırlıklı olarak askerî ve güvenlik odaklı bir kurum olan bu yapı, zaman içerisinde altyapı projeleri,

⁹ Suzanne Maloney (2015), *The Political Economy of Iran since the Revolution*, Cambridge: Cambridge University Press.

¹⁰ Kevan Harris (2017), *A Social Revolution: Politics and the Welfare State in Iran*, California: University of California Press.

enerji sektörü, dış ticaret ve finans gibi stratejik alanlarda etkin bir aktöre dönüşmüştür. Bu genişleme, yalnızca kurumsal bir büyüme değil; aynı zamanda devletin yaptırımlara uyum sağlama kapasitesinin yeniden örgütlenmesi anlamına gelmektedir. Devrim Muhafızları'nın hem formel hem enformel alanlarda faaliyet gösterebilme esnekliği, onu yaptırımların yarattığı kısıtları aşmada merkezi bir araç haline getirmiştir. Bu durum, klasik bürokratik yapıların yerini kısmen daha esnek, daha az şeffaf ancak daha hızlı hareket edebilen kurumsal ağların almasına yol açmıştır.

Buna paralel olarak yaptırımlar, İran'da ekonomik merkezileşme eğilimlerini belirgin biçimde güçlendirmiştir. Devlet, daralan kaynakları yönetebilmek amacıyla ekonomik faaliyetler üzerindeki denetimini artırmış ve kaynak dağılımında daha seçici bir rol üstlenmiştir. Özellikle petrol gelirlerinin azalması ve uluslararası finans sistemine erişimin kısıtlanması sonrasında İran yönetimi, döviz tahsisi, ithalat lisansları ve stratejik sektörlerle yönelik kamu desteklerini daha merkezî mekanizmalar aracılığıyla kontrol etmeye başlamıştır. Bu süreçte ekonomik fırsatlar çoğu zaman rejime yakın iş çevreleri, yarı devlet kurumları ve Devrim Muhafızları'yla bağlantılı ekonomik aktörler lehine yeniden dağıtılmıştır.

Örneğin, yaptırımların yoğunlaştığı dönemlerde enerji, altyapı ve dış ticaret alanlarında faaliyet gösteren birçok büyük kamu ihalesinin Devrim Muhafızları bağlantılı şirketlere yönlendirilmesi, ekonomik erişim ile siyasal sadakat arasındaki ilişkinin daha görünür hale gelmesine yol açmıştır. Benzer şekilde döviz krizleri sırasında devletin sübvansiyonlu döviz dağıtımını belirli aktörler üzerinden yürütmesi, ekonomik kaynakların siyasal bağlılık temelinde yeniden organize edildiğine işaret etmektedir. Bu mekanizma, elit uyumunu pekiştirirken aynı zamanda rejim içi koalisyonların istikrarını güçlendirmiştir.

Öte yandan yaptırımların yarattığı ekonomik maliyetlerin enflasyon, işsizlik ve satın alma gücündeki düşüş üzerinden daha geniş toplum kesimlerine yayılması, toplumsal refahın azalmasına yol açmıştır. Ancak İran yönetimi açısından bu maliyetler, rejim istikrarını tehdit etmeyecek ölçüde yönetilebilir kabul edilmiştir.¹¹ Bu bağlamda ekonomik merkezileşme, yalnızca kriz yönetimine yönelik teknik bir araç değil; aynı zamanda siyasal kontrolün yeniden üretildiği ve rejim dayanıklılığının tahkim edildiği bir mekanizma olarak işlev görmüştür.

¹¹ Hassan S. Esfahani & Kamiar Mohaddes & M. Hashem Pesaran (2012), "Oil Exports and the Iranian Economy", *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 53(3), ss. 221–237.

Bununla birlikte, yaptırımların yarattığı baskı ortamı yönetişimin güvenlikleştirilmesi sürecini de derinleştirmiştir.¹² Dış ekonomik kısıtlamalar, siyasal elitler tarafından sistematik biçimde ulusal egemenliğe ve rejimin varlığına yönelik bir tehdit olarak çerçevelendirilmiş; bu söylem, iç politikada daha yoğun gözetim ve kontrol uygulamalarını meşrulaştıran bir araç haline gelmiştir. Bu süreçte güvenlik kurumlarının karar alma mekanizmalarındaki ağırlığı artmış, sivil alanın hareket kabiliyeti ise görece daralmıştır. Güvenlikleştirme, yalnızca retorik bir strateji olarak kalmamış; aynı zamanda kurumsal kaynakların yeniden tahsisi, denetim mekanizmalarının genişletilmesi ve muhalefetin sınırlandırılması gibi somut sonuçlar üretmiştir. Böylece rejimin krizlere karşı tepki verme ve muhalefeti yönetme kapasitesi önemli ölçüde artmıştır.

Tüm bu dinamikler birlikte değerlendirildiğinde, İran örneği yaptırımların devlet kapasitesi üzerinde tek yönlü bir zayıflatıcı etki yaratmadığını açıkça göstermektedir. Özellikle 2005–2013 yılları arasında Mahmud Ahmedinejad hükümeti döneminde yoğunlaşan ABD ve Batı merkezli ekonomik yaptırımlar, İran devletinin ekonomik ve kurumsal yapısında önemli dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Petrol ihracatına yönelik kısıtlamalar, uluslararası bankacılık sistemine erişimin sınırlandırılması ve SWIFT mekanizmasından dışlanma gibi gelişmeler, İran ekonomisi üzerinde ciddi baskılar yaratmıştır. Ancak bu süreç aynı zamanda devletin ekonomik kaynaklar üzerindeki denetimini artırmasına ve alternatif kurumsal ağların güçlenmesine de zemin hazırlamıştır.

Ahmedinejad hükümeti, yaptırımların yarattığı ekonomik daralmaya karşı döviz kontrol mekanizmalarını genişletmiş, sübvansiyon politikalarını yeniden düzenlemiş ve stratejik sektörlerde devlet müdahalesini artırmıştır. Bu süreçte özellikle Devrim Muhafızları'na bağlı ekonomik aktörlerin enerji, inşaat, lojistik ve dış ticaret alanlarındaki etkisi belirgin biçimde genişlemiştir. Devlet tarafından sağlanan kamu ihaleleri ve ayrıcalıklı ekonomik erişim imkânları, rejime yakın elit grupların ekonomik güçlerini artırırken siyasal sadakat ilişkilerini de pekiştirmiştir. Böylece yaptırımlar, ekonomik ve siyasal gücün belirli aktörler etrafında yoğunlaşmasına katkıda bulunmuştur.

Toplumsal düzeyde ise yaptırımlar yüksek enflasyon, işsizlik ve yaşam maliyetlerindeki artış üzerinden geniş halk kesimlerini olumsuz etkilemiştir. Buna rağmen İran yönetimi, yaptırımları dış müdahale ve “*ekonomik savaş*” söylemi çerçevesinde güvenlikleştirerek iç siyasal mobilizasyon üretmeye çalışmıştır. Bu durum, güvenlik bürokrasisinin ve rejime bağlı

¹² Barry Buzan & Ole Wæver & Jaap de Wilde (1998), *Security: A New Framework for Analysis*.

kurumsal yapıların karar alma süreçlerindeki ağırlığını artırmıştır.¹³ Özellikle “*direnış ekonomisi*” söylemi çerçevesinde geliştirilen politikalar, ekonomik dayanıklılığı ulusal güvenlik paradigmasının bir parçası olarak yeniden tanımlamıştır.

Dolayısıyla İran vakası, yaptırımların yalnızca ekonomik sonuçlar doğuran dışsal araçlar olmadığını; aynı zamanda otoriter yönetimlerin kurumsal evrimini, elit ilişkilerini ve devlet-toplum etkileşimini dönüştüren yapısal bir faktör olarak işlediğini göstermektedir. Bu bağlamda ortaya çıkan kapasite formu, kapsayıcı ve liberal bir yönetim üretmekten ziyade, dayanıklılık, uyum ve kontrol ekseninde şekillenen bir devlet kapasitesine işaret etmektedir.

4. Teorik ve Politik Çıkarımlar

Bu çalışmanın bulguları hem teorik literatür hem de politika yapım süreçleri açısından önemli ve çok katmanlı sonuçlar doğurmaktadır. Teorik düzlemde, ekonomik yaptırımların devlet kapasitesini kaçınılmaz biçimde zayıflattığı yönündeki hâkim varsayımı sistematik biçimde sorgulamaktadır. Geleneksel literatürde yaygın olan bu yaklaşım, yaptırımları büyük ölçüde dışsal baskı araçları olarak ele almakta ve etkilerini ekonomik daralma ile siyasal çözülme arasındaki doğrusal ilişki üzerinden açıklamaktadır. Ancak bu çalışma, yaptırımların etkilerinin bu kadar indirgenemeyeceğini; aksine bu araçların hedef devletlerin iç kurumsal yapılarıyla etkileşime girerek farklı ve çoğu zaman öngörülme-yen sonuçlar ürettiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda devlet kapasitesi, statik bir özellik olarak değil; dışsal baskılar altında yeniden dağıtılan, yeniden örgütlenen ve farklı işlevler etrafında yoğunlaşan dinamik bir süreç olarak kavramsallaştırılmalıdır.

Bu perspektif, yaptırımlar literatürü ile otoriter dayanıklılık literatürü arasında önemli bir kuramsal köprü kurmaktadır. Yaptırımların yalnızca ekonomik çıktılar veya rejim değişimi üzerinden değerlendirilmesi yerine, bu araçların devletin kurumsal mimarisi üzerindeki dönüştürücü etkilerinin analiz edilmesi gerektiğini göstermektedir. İran örneği, bu dönüşümün özellikle ekonomik yönetim mekanizmaları, güvenlik bürokrasisi ve devlet-toplum ilişkileri üzerinde belirginleştiğini ortaya koymaktadır.

Özellikle 2000’li yılların ikinci yarısından itibaren ağırlaşan ABD yaptırımları karşısında İran yönetimi, ekonomik karar alma süreçlerini daha merkezî hale getirmiş ve stratejik sektörlerde devlet kontrolünü artırmıştır. Petrol gelirlerine erişimin daralması ve uluslararası finans sistemine yönelik kısıtlamalar sonrasında döviz tahsisi, ithalat izinleri ve kamu destek

¹³ Ali Alfoneh (2013), *Iran Unveiled: How the Revolutionary Guards Is Transforming Iran from Theocracy into Military Dictatorship*, Washington D.C.: AEI Press.

mekanizmaları daha yoğun biçimde merkezi kurumların kontrolüne bırakılmıştır. Bu durum, ekonomik kaynakların dağıtımında rejime yakın aktörlerin avantajlı konum elde etmesine ve siyasal sadakat ağlarının güçlenmesine katkı sağlamıştır.

Bununla birlikte, yaptırımlar Devrim Muhafızları başta olmak üzere yarı resmî ve güvenlik bağlantılı kurumsal yapıların ekonomik alandaki etkisini artırmıştır. Uluslararası yaptırımlar nedeniyle özel sektörün ve yabancı yatırımcıların faaliyet alanlarının daralması, enerji, altyapı, lojistik ve dış ticaret gibi stratejik sektörlerde Devrim Muhafızları bağlantılı şirketlerin daha görünür hale gelmesine yol açmıştır. Böylece İran’da devlet kapasitesi yalnızca klasik bürokratik kurumlar üzerinden değil; güvenlik bürokrasisi, yarı-devlet yapıları ve enformel ekonomik ağlar arasındaki hibrit ilişkiler üzerinden yeniden yapılandırılmıştır.

Aynı süreçte İran yönetimi, yaptırımları yalnızca ekonomik baskı olarak değil, aynı zamanda rejimin varlığına yönelik dışsal bir tehdit olarak çerçevelendirmiştir. Özellikle “*direnış ekonomisi*” söylemi çerçevesinde geliştirilen politikalar, ekonomik dayanıklılığı ulusal güvenliğin bir parçası haline getirmiş ve güvenlik eksenli yönetim anlayışını güçlendirmiştir. Bu durum, güvenlik kurumlarının siyasal karar alma süreçlerindeki ağırlığını artırırken toplumsal muhalefetin daha sıkı denetlenmesine de zemin hazırlamıştır.

Bu doğrultuda “*devlet kapasitesinin yeniden yapılandırılması*” yaklaşımı, yaptırımların etkilerini anlamada alternatif bir analitik çerçeve sunmaktadır. İran vakası, yaptırımların yalnızca ekonomik maliyet yaratan araçlar olmadığını; aynı zamanda devlet içi güç dağılımını, kurumsal ilişkileri ve yönetim pratiklerini dönüştüren yapısal süreçler ürettiğini göstermektedir. Dolayısıyla yaptırımların etkileri, yalnızca “*başarı*” veya “*başarısızlık*” kategorileri üzerinden değil, ortaya çıkardıkları kurumsal dönüşüm dinamikleri üzerinden değerlendirilmelidir.

Politik açıdan değerlendirildiğinde bulgular, yaptırımların siyasal değişim üretme kapasitesine ilişkin yaygın kabullerin yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Yaptırımlar çoğu zaman hedef rejimleri zayıflatacak, toplumsal hoşnutsuzluğu artıracak ve nihayetinde siyasal dönüşümü tetikleyecek araçlar olarak tasarlanmaktadır. Ancak İran örneği, özellikle otoriter bağlamlarda bu beklentinin çoğu zaman gerçekleşmediğini ve yaptırımların tersine etkiler üretebildiğini göstermektedir.

Özellikle 2010 sonrasında ağırlaşan ABD ve Batı yaptırımları, İran ekonomisi üzerinde ciddi baskılar yaratmasına rağmen rejim yapısında beklenen siyasal çözölmeyi ortaya çıkarmamıştır. Petrol ihracatının sınırlandırılması, İran’ın SWIFT sisteminden çıkarılması ve finansal

izolasyon politikaları ekonomik krizi derinleştirmiş; yüksek enflasyon, işsizlik ve yaşam maliyetlerindeki artış toplum üzerinde önemli sosyal maliyetler doğurmuştur. Buna rağmen İran yönetimi, yaptırımları yalnızca ekonomik baskı olarak değil, ülkenin egemenliğine yönelik dışsal bir müdahale ve “*ekonomik savaş*” biçiminde çerçeveleyerek iç siyasal mobilizasyon üretmeye çalışmıştır.

Örneğin, Mahmud Ahmedinejad döneminde yaptırımlara karşı geliştirilen “*direnış ekonomisi*” söylemi, ekonomik dayanıklılığı ulusal bağımsızlık ve rejim güvenliğiyle ilişkilendirmiştir. Bu süreçte devlet, stratejik sektörlerdeki kontrolünü artırmış; Devrim Muhafızları’na bağlı ekonomik ağların enerji, inşaat ve dış ticaret alanlarındaki etkisi genişlemiştir. Böylece yaptırımlar, rejime yakın elit grupların ekonomik ve siyasal konumlarını güçlendiren bir yeniden dağıtım mekanizmasına dönüşmüştür.

Benzer şekilde, 2012 sonrası dönemde artan ekonomik baskılar toplumsal protestoları tamamen ortadan kaldırmamış olsa da İran yönetimi güvenlik aygıtlarını güçlendirerek iç kontrol kapasitesini artırmıştır. Özellikle protesto hareketlerine karşı güvenlik bürokrasisinin daha sert müdahalelerde bulunması, yaptırımların güvenlikleştirme süreçlerini hızlandırdığını göstermektedir. Bununla birlikte Batı karşıtı söylemin güçlendirilmesi ve yaptırımların millî egemenliğe yönelik bir saldırı olarak sunulması, toplumun belirli kesimlerinde rejim etrafında sınırlı da olsa bir konsolidasyon yaratmıştır.

Dolayısıyla İran örneği, yaptırımların her zaman hedeflenen siyasal dönüşümü üretmediğini; aksine devletin ekonomik kaynaklar üzerindeki kontrolünü artırmasına, elit koalisyonlarını yeniden konsolide etmesine ve güvenlik aygıtlarını güçlendirmesine imkân tanıyarak rejim dayanıklılığını pekiştirebildiğini göstermektedir. Bu durum, yaptırımların yalnızca baskı aracı değil, aynı zamanda hedef rejimlerin adaptasyon kapasitesini artırabilen yapısal sonuçlar doğurabileceğine işaret etmektedir.

Bu bulgular, politika yapıcılar açısından önemli bir uyarı niteliği taşımaktadır. Yaptırımların tasarımı ve uygulanması sürecinde, hedef ülkenin kurumsal yapısı, devlet-toplum ilişkileri ve mevcut güç dağılımı gibi faktörlerin dikkate alınmaması, istenmeyen sonuçların ortaya çıkmasına yol açabilmektedir. Özellikle otoriter rejimlerde yaptırımların, siyasal elitler tarafından iç konsolidasyon aracı olarak kullanılabilme ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle yaptırımların etkinliğini artırmak için daha incelikli, bağlamsal ve çok boyutlu stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu stratejiler, yalnızca ekonomik baskının düzeyine

değil; aynı zamanda bu baskının hangi kurumsal kanallar üzerinden işlediğine ve hangi aktörleri güçlendirdiğine odaklanmalıdır.

Son olarak, bu çalışma yaptırımların değerlendirilmesinde normatif ve stratejik bir yeniden düşünmeyi de teşvik etmektedir. Yaptırımların hedeflenen siyasal sonuçları üretip üretmediği kadar, hangi tür yönetim biçimlerini teşvik ettiği ve uzun vadede nasıl bir devlet yapısı ortaya çıkardığı da kritik öneme sahiptir. Bu bağlamda yaptırımların, demokratikleşme ve siyasal dönüşüm hedefleriyle ne ölçüde uyumlu olduğu sorusu daha dikkatli biçimde ele alınmalıdır. Dolayısıyla bu çalışma, yaptırımlara ilişkin politika tartışmalarını daha geniş bir kurumsal ve yapısal perspektife taşımayı ve bu alandaki analizlerin derinleştirilmesine katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Sonuç

Bu makale, uluslararası yaptırımların etkilerine ilişkin hâkim yaklaşımları yeniden değerlendirmeye açarak, bu araçların devlet kapasitesini yalnızca zayıflatan değil, aynı zamanda dönüştüren süreçler olarak anlaşılması gerektiğini ileri sürmüştür. Çalışma boyunca geliştirilen “*devlet kapasitesinin yeniden yapılandırılması*” kavramı, yaptırımların etkilerini statik ve sonuç odaklı bir perspektiften ziyade, dinamik ve süreç temelli bir çerçevede analiz etmeye imkân tanımıştır. Bu yaklaşım, yaptırımların hedef devletlerde yalnızca ekonomik daralma yaratmadığını; aynı zamanda kurumsal yapıların yeniden örgütlenmesi, güç dağılımının yeniden şekillenmesi ve yönetim pratiklerinin dönüşmesi gibi daha derin etkiler ürettiğini ortaya koymaktadır.

İran örneği üzerinden yürütülen analiz, yaptırımların otoriter rejimler üzerindeki etkisinin doğrusal ve tek yönlü olmadığını açık biçimde göstermektedir. Aksine, yaptırımların yarattığı dışsal baskı ortamı, devletin kurumsal yapısında çok katmanlı bir yeniden düzenlenme sürecini tetiklemektedir. Bu süreç; ekonomik faaliyetlerin daha merkezî bir kontrol altında toplanması, paralel ve hibrit kurumsal yapıların genişlemesi ve yönetişimin giderek güvenlik eksenli bir çerçevede yeniden tanımlanması gibi dinamikler üzerinden somutlaşmaktadır. Söz konusu dönüşüm, klasik anlamda kapsayıcı veya etkin bir yönetim üretmekten ziyade, dayanıklılık, uyum ve kontrol kapasitesini artıran bir devlet formunun ortaya çıkmasına katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda yaptırımlar, hedeflenen siyasal dönüşümü üretmekte çoğu zaman başarısız olurken, istemeden de olsa otoriter rejimlerin kurumsal adaptasyon kapasitesini güçlendirebilmektedir.

Bu bulgular, yaptırımların etkilerini değerlendirirken yalnızca ekonomik göstergelere veya kısa vadeli siyasal çıktılara odaklanan yaklaşımların yetersizliğini ortaya koymaktadır. Bunun yerine yaptırımların, hedef devletlerin iç dinamikleriyle nasıl etkileşime girdiği ve bu etkileşim sonucunda ne tür kurumsal dönüşümler ürettiği sorusu merkeze alınmalıdır. Bu perspektif, yaptırımların “başarı” veya “başarısızlık” ikiliği üzerinden değerlendirilmesinin ötesine geçerek, bu araçların uzun vadeli yapısal etkilerini anlamaya yönelik daha bütüncül bir analiz imkânı sunmaktadır. Aynı zamanda bu yaklaşım, yaptırımlar literatürü ile otoriter dayanıklılık literatürü arasında kuramsal bir köprü kurarak, iki alan arasındaki etkileşimi daha görünür hale getirmektedir.

Çalışmanın ortaya koyduğu çerçeve, gelecekte yapılacak araştırmalar için de önemli açılımlar sunmaktadır. Özellikle karşılaştırmalı çalışmalar aracılığıyla, benzer yaptırım rejimlerine maruz kalan diğer otoriter devletlerde de ekonomik merkezileşme, kurumsal enformelleşme ve güvenlikleştirme dinamiklerinin ne ölçüde ortaya çıktığının incelenmesi, bu teorik yaklaşımın genellenebilirliğini test etmek açısından kritik öneme sahiptir. Bunun yanı sıra, yaptırımların farklı türleri (tek taraflı/çok taraflı, hedefli/geniş kapsamlı) ile devlet kapasitesinin yeniden yapılandırılması arasındaki ilişkinin daha ayrıntılı biçimde analiz edilmesi, literatüre önemli katkılar sağlayacaktır.

Son olarak, bu makale yaptırımların yalnızca dış politika araçları olarak değil, aynı zamanda devletlerin içsel evrim süreçlerini şekillendiren yapısal faktörler olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bakış açısı, çağdaş uluslararası siyasette yaptırımların rolüne dair daha eleştirel ve derinlikli bir anlayış geliştirilmesine katkı sunmaktadır. Böylece yaptırımlar ile devlet kapasitesi arasındaki ilişkinin yüzeysel sonuç analizlerinin ötesine geçerek kurumsal dönüşüm ve rejim dayanıklılığı bağlamında yeniden düşünülmesi gerektiği ortaya konulmaktadır.

KAYNAKÇA

- Alfoneh, Ali (2013), *Iran Unveiled: How the Revolutionary Guards Is Transforming Iran from Theocracy into Military Dictatorship*, Washington, D.C.: AEI Press.
- Buzan, Barry & Wæver, Ole & de Wilde, Jaap (1998), *Security: A New Framework for Analysis*, London: Lynne Rienner Publishers.
- Drezner, Daniel W. (2011), “Sanctions Sometimes Smart: Targeted Sanctions in Theory and Practice”, *International Studies Review*, 13(1), ss. 96–108.
- Escribà-Folch, Abel & Wright, Joseph (2015), “Foreign Pressure and the Politics of Autocratic Survival”, *Comparative Political Studies*, 48(11), ss. 1390–1423.
- Esfahani, Hassan S. & Mohaddes, Kamiar & Pesaran, M. Hashem (2012), “Oil Exports and the Iranian Economy”, *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 53(3), ss. 221–237.
- Farzanegan, Mohammad Reza (2013), “Effects of International Financial and Energy Sanctions on Iran’s Informal Economy”, *The World Economy*, 36(10), ss. 1221–1243.
- Geddes, Barbara (1999), “What Do We Know About Democratization After Twenty Years?”, *Annual Review of Political Science*, 2, ss. 115–144.
- Harris, Kevan (2017), *A Social Revolution: Politics and the Welfare State in Iran*, California: University of California Press.
- Hufbauer, Gary Clyde & Schott, Jeffrey John & Elliott, Kimberly Ann & Oegg, Barbara (2007), *Economic Sanctions Reconsidered*, Washington, D.C.: Peterson Institute for International Economics.
- Levitsky, Steven & Way, Lucan A. (2010), *Competitive Authoritarianism*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Maloney, Suzanne (2015), *The Political Economy of Iran since the Revolution*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Mann, Michael (1984), “The Autonomous Power of the State”, *European Journal of Sociology*, 25(2), ss. 185–213.
- Migdal, Joel S. (1988), *Strong Societies and Weak States: State-Society Relations and State Capabilities in the Third World*, Princeton: Princeton University Press.
- Nathan, Andrew J. (2003), “Authoritarian Resilience”, *Journal of Democracy*, 14(1), ss. 6–17.
- Pape, Robert A. (1997), “Why Economic Sanctions Do Not Work”, *International Security*, 22(2), ss. 90–136.